

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

ХАЛАВКА ВОЛОДИМИР ІГОРОВИЧ

УДК 342.9(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ
ІЗОЛЯТОРІВ У ЧАСТИНІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ
ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник

доктор юридичних наук

Шкляр Сергій Володимирович,

Науково-дослідний інститут публічного права,
провідний науковий співробітник

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Гетьман Євген Анатолійович,

Національна академія правових наук України,
головний учений секретар

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Дрозд Олексій Юрійович,

Бюро економічної безпеки України,
керівник Департаменту організаційного забезпечення діяльності

Захист відбудеться «12» вересня 2025 року о 9⁰⁰ год на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Автореферат розісланий «11» серпня 2025 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ксенія КУРКОВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Державна політика у сфері виконання кримінальних покарань є одним з ключових і стратегічно важливих напрямів здійснення кримінально-правової політики держави, яка безпосередньо впливає на ефективність механізмів реалізації правосуддя, забезпечення громадської безпеки, дотримання прав, свобод та інтересів людини і людини. Її ключове призначення полягає передусім у формуванні та впровадженні оптимальних підходів до реалізації кримінальних покарань, що відповідають міжнародним стандартам і вимогам, а також основоположним конституційним принципам України. Ефективна державна політика в цій сфері спрямована не лише на забезпечення покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а й реалізацію превентивної, виховної та ресоціалізаційної функції.

Проведення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань покладається на низку суб'єктів, серед яких чільне місце належить слідчим ізоляторам. Роль останніх полягає в забезпеченні безпосереднього втілення в життя принципів законності, презумпції невинуватості, недопущення катувань і жорстокого поводження, що визнані ключовими цілями державної кримінально-виконавчої політики. Таким чином, слідчі ізолятори є не лише безпосередніми реалізаторами, а й фактично індикаторами того, наскільки ефективною, послідовною, справедливою та результативною є політика у сфері виконання кримінальних покарань, оскільки саме в умовах попереднього ув'язнення особи є найбільш вразливими до порушень.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, пов'язані із функціонуванням сфери виконання кримінальних покарань в Україні, у своїх наукових працях розглядали: К. А. Автухов, Є. Ю. Бараш, Д. Л. Виговський, Н. Г. Габлей, Ю. В. Гаруст, Є. А. Гетьман, Х. Я. Гнот, С. Ф. Денисов, О. В. Джафарова, О. Ю. Дрозд, Є. В. Дуліба, О. А. Дука, С. В. Зливко, О. В. Ільїна, В. Я. Конопельський, В. І. Курило, А. А. Манжула, О. М. Музичук, К. В. Муравйов, С. Ю. Лукашевич, О. О. Пашенко, А. В. П'ятницький, Н. О. Рибалка, Є. Ю. Соболев, Л. В. Сорока, А. Х. Степанюк, В. В. Суліцький, О. В. Таволжанський, Р. В. Шаповал, К. В. Шкарупа, С. В. Шкляр, О. О. Шкута та багато інших. Вказані вчені зробили вагомий внесок у розвиток сфери виконання кримінальних покарань. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі фактично неопрацьованим залишається питання адміністративно-правових засад діяльності слідчих ізоляторів у контексті реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Отже, відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених характеристиці адміністративно-правових засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, а також наявність низки прогалин і недоліків правового й організаційного характеру, пов'язаних із функціонуванням цього механізму, обумовлюють актуальність і своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021; Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р.; Стратегії розвитку Науково-дослідного інституту публічного права на 2023–2027 роки, затвердженої рішенням вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права від 5 квітня 2023 р. № 4. Дисертація підготовлена відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз норм чинного законодавства, наукових поглядів вчених і правозастосовної практики, з'ясувати сутність, а також розкрити зміст та особливості адміністративно-правових засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад діяльності слідчих ізоляторів за відповідним напрямом.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

- визначити поняття та оцінити сучасний стан державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;
- встановити коло суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань і місце серед них слідчих ізоляторів;
- окреслити мету, завдання та функції діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;
- розкрити правові засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань і з'ясувати місце серед них норм адміністративного права;
- визначити напрями діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;
- виокремити форми та методи діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;
- узагальнити зарубіжний досвід діяльності суб'єктів, подібних за статусом до слідчих ізоляторів, та опрацювати можливості його використання в Україні;
- запропонувати шляхи вдосконалення правових та організаційних засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Об'єктом дослідження є правові відносини, які виникають у процесі реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Методи дисертаційного дослідження. Науково-методологічне підґрунтя дисертаційної роботи становить сукупність загальноправових і спеціальних методів наукового пізнання, що дало змогу комплексно підійти до досягнення мети наукового дослідження. Зокрема, застосування *логіко-семантичного* та *аналітичного* методів надало можливість визначити поняття та оцінити сучасний стан державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (підрозділ 1.1). *Структурно-логічний* та *системно-функціональний* методи використано з метою окреслення кола суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та встановлення місця серед них слідчих ізоляторів (підрозділ 1.2); визначення мети, завдань і функцій діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (підрозділ 1.3); виокремлення форм та методів діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (підрозділ 2.3). Для того, щоб розкрити правові засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та з'ясувати місце серед них норм адміністративного права (підрозділ 2.1), визначити напрями діяльності слідчих ізоляторів в частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (підрозділ 2.2) застосовувався метод *документального аналізу*. Для узагальнення зарубіжного досвіду діяльності суб'єктів, подібних за статусом до слідчих ізоляторів та опрацювання можливостей його використання в Україні (підрозділ 3.1) було використано *порівняльно-правовий* метод. Методи *моделювання* та *прогнозування* використано з метою опрацювання шляхів удосконалення правових та організаційних засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Під час підготовки дисертації застосовано й інші методи наукового пізнання, які забезпечили комплексне вирішення поставлених завдань.

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять праці вчених – представників різних галузевих наук, зокрема адміністративного права, кримінального, кримінально-виконавчого, конституційного права тощо. Крім того, було використано напрацювання фахівців з інших наукових дисциплін, наприклад, теорії держави та права, теорії управління, філософії, соціології тощо.

Нормативно-правову основу дисертаційної роботи становлять Конституція України, низка ратифікованих у встановленому законом порядку міжнародних договорів та угод, а також законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, які утворюють систему адміністративно-правових засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Інформаційною та емпіричною базою дисертаційної роботи є науково-періодичні видання, статистичні дані, наукова публіцистика тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є першою спробою комплексно, на монографічному рівні, з'ясувати

сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, що дало змогу опрацювати перспективні напрями покращення правових та організаційних засад функціонування слідчих ізоляторів за відповідним напрямом. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, зокрема:

вперше:

- сформульовано мету діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, якою є створення та втілення законодавчо закріплених умов відбування покарання, спрямованих на виконання його завдань: покарання, виправлення, попередження вчинення нових злочинів як з боку власне засудженого, так і з боку інших осіб;

- систематизовано завдання слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, які запропоновано поділити на три групи: 1) ізоляційні – забезпечення умов ізоляції засуджених; 2) правозабезпечувальні – надання ув'язненим можливості користуватися тими правами та свободами, які гарантовані їм нормами чинного законодавства; 3) виховні – провадження діяльності, спрямованої на виправлення засуджених, формування їх особистісних якостей і поведінки в суспільстві на засадах поваги до закону;

- виокремлено напрями діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, до яких зараховано: тримання осіб під вартою відповідно до Кримінального процесуального кодексу України та Закону «Про попереднє ув'язнення»; забезпечення дотримання прав і свобод ув'язнених, включно з доступом до правничої допомоги та медичної підтримки; створення умов та здійснення заходів з етапування осіб; проведення виховної роботи з метою ресоціалізації та морального виховання; впровадження заходів безпеки для запобігання втечам, суїцидам, конфліктам та іншим негативним виявам; надання медичних послуг; взаємодія з іншими державними органами, зокрема слідством, судами, прокуратурою, для забезпечення правосуддя;

удосконалено:

- обґрунтування наукової думки про те, що державна політика у сфері виконання кримінальних покарань має відповідати: по-перше, потребам суспільства, зокрема прагненням справедливості; по-друге, сучасним реаліям суспільного життя економічного, соціального, безпекового та іншого характеру з урахуванням їх динаміки; по-третє, вимогам міжнародного й вітчизняного законодавства щодо прав і свобод людини, їх захисту й непорушності; по-четверте, практичному досвіду застосування виконання кримінальних покарань;

- визначення поняття «система суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань», якими запропоновано розуміти закріплену нормами чинного законодавства сукупність органів державної влади, місцевого самоврядування, а також спеціалізовано уповноважених установ та організацій, різних громадських інституцій тощо, які в межах своїх повноважень і функціонального призначення беруть участь у формуванні та реалізації державної

політики, спрямованої на забезпечення виконання кримінальних покарань відповідно до вимог чинного українського законодавства, принципів правової держави та міжнародних стандартів у сфері захисту прав і свобод людини;

– узагальнення недоліків діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, до яких віднесено: по-перше, низький рівень гарантій дотримання прав, свобод та інтересів громадян, які утримуються під вартою (зазначене включає неналежний санітарний стан, відсутність доступу до якісної медичної допомоги тощо); по-друге, перевантаженість слідчих ізоляторів, що особливо гостро виявилось в умовах сьогодення; по-третє, суттєва нестача коштів, яка не дозволяє забезпечити належне матеріально-технічне забезпечення, ремонт приміщень, гідні умови праці персоналу та забезпечення належного харчування й медобслуговування для утримуваних осіб; по-четверте, відсутність ефективної системи нагляду і контролю за діяльністю слідчих ізоляторів, обмеженість доступу громадських організацій до СІЗО; по-п'яте, на сьогодні в СІЗО фактично не реалізуються програми психологічної підтримки та підготовки осіб до життя після звільнення, що суперечить цілям державної політики у сфері виконання покарань; по-шосте, недостатній рівень підготовки персоналу, а також низька зарплата та професійне вигорання;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування наукової думки про те, що захист життя та здоров'я осіб, які перебувають під вартою, є одним з ключових напрямів діяльності слідчих ізоляторів у межах реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, адже він становить основу для забезпечення гуманного та справедливого ставлення до людини, що передбачено як нормами чинного законодавства, так і міжнародними стандартами;

– науковий підхід щодо узагальнення переліку форм та методів діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, на підставі чого встановлено, що вибір тієї чи іншої форми залежить від конкретного завдання, що має бути реалізовано, а також об'єктивних чинників, що впливають на обставини, у яких має бути реалізовано таку діяльність;

– узагальнення позитивного зарубіжного досвіду в досліджуваній сфері, зокрема акцентовано увагу на позитивному досвіді Німеччини в контексті діяльності слідчих ізоляторів, який передбачає: по-перше, дотримання високого рівня умов тримання під вартою, а також прозорості системи тимчасового ув'язнення, основою якого слугує принцип поваги до гідності людини та презумпції невинуватості; по-друге, застосування диференційованого підходу до утримання осіб під вартою (окремо від засуджених); по-третє, у німецьких установах попереднього ув'язнення обвинуваченим забезпечується право на більшу приватність, зокрема в листуванні, телефонних розмовах і зустрічах з адвокатом; по-четверте, активну участь медичного персоналу та соціальних працівників у забезпеченні умов тримання під вартою, зокрема акцент робиться не лише на фізичному, а й психологічному здоров'ї;

– обґрунтування необхідності вдосконалення правових та організаційних засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються і можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для проведення подальших теоретико-прикладних досліджень, присвячених питанню адміністративно-правових засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – для розроблення нових і вдосконалення чинних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які становлять основу адміністративно-правових засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;

– *правозастосовній діяльності* – з метою вдосконалення практичної діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;

– *освітньому процесі* – у межах підготовки методичних і лекційних матеріалів, посібників та підручників з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», а також з окремих тематик таких навчальних дисциплін, як «Кримінальне право», «Кримінальний процес» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ 14–15 листопад 2021 року), «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 4–5 червня 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок. Список використаних джерел містить 159 найменувань на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його мету й завдання, розкрито наукову новизну отриманих результатів, теоретичне та практичне значення роботи, надано відомості про апробацію результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Поняття та сучасний стан державної політики у сфері виконання кримінальних покарань» розкрито загальнотеоретичні підходи до визначення понять «політика» та «державна політика», на підставі чого виокремлено такі загальні ознаки державної політики: 1) це – напрям діяльності держави, яку вона провадить через спеціально уповноважені органи; 2) має чітко визначені цілі щодо забезпечення суспільних потреб відповідно динаміки їх розвитку; 3) здійснюється на основі збалансованості інтересів різних соціальних груп; 4) ґрунтується на загальновизнаних цінностях, що відображає її стабільність; 5) реалізується за допомогою низки законодавчо визначених методів і засобів.

Акцентовано увагу на тому, що сфера виконання кримінальних покарань є специфічним напрямом політики держави, адже вона пов'язана з обов'язковим обмеженням прав і свобод людини, що має відповідати критеріям верховенства права, забезпечуючи суспільне прагнення до справедливості.

Розкрито загальнотеоретичні підходи до тлумачення кримінально-виконавчої політики. Встановлено, що загалом державна політика у сфері виконання кримінальних покарань може бути схарактеризована як елемент (напрямок) діяльності держави, що формується нею з метою забезпечення суспільної безпеки та правопорядку. Реалізація такої політики має сприяти досягненню її цілей і завдань, проте сучасний її стан дозволяє констатувати наявність значної кількості проблем, а отже, можна констатувати, що саме виконання поставлених завдань та їх практична реалізація є головними критеріями ефективності досліджуваного напрямку державної діяльності.

Запропоновано авторське визначення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Сутність цієї політики розкривають цілі, завдання, форми й методи їх досягнення, що виявляються в діяльності визначеного законодавством кола уповноважених суб'єктів.

Зауважено, що сучасний стан державної політики у сфері виконання кримінальних покарань не достатньою мірою відповідає вимогам міжнародних договорів у сфері прав і свобод людини, що є негативним фактором з точки зору обраного державою курсу української держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

У підрозділі 1.2 «Система суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та місце серед них слідчих ізоляторів» наголошено, що реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань – це головний індикатор її ефективності, який виявляє недоліки та вказує на потребу в подальшому вдосконаленні. Зазначену політику провадять низка суб'єктів, що діють у межах свого правового статусу.

Аргументовано, що система суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань становить закріплену нормами чинного законодавства сукупність органів державної влади, місцевого самоврядування, а також спеціально уповноважених установ та організацій, різних громадських інституцій тощо, які в межах своїх повноважень і функціонального призначення беруть участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення виконання кримінальних покарань відповідно до вимог чинного

українського законодавства, принципів правової держави та міжнародних стандартів у сфері захисту прав і свобод людини.

Ключовими суб'єктами, що відповідають за формування та реалізацію державної політики в досліджуваній сфері суспільного життя, визнано такі: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Державна кримінально-виконавча служба, територіальні органи управління Державної кримінально-виконавчої служби, кримінально-виконавча інспекція, установи виконання покарань, а також слідчі ізолятори. Зазначено, що кожен із цих суб'єктів діє виключно в межах визначеної законодавством компетенції та повноважень.

Окрему увагу приділено громадським організаціям як суб'єкту реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Проведений аналіз дав змогу дійти висновку, що громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань є важливою гарантією відкритості й підзвітності пенітенціарної системи. Його значення полягає в тому, що він забезпечує додатковий механізм захисту прав людини в умовах, де позбавлені волі особи найбільш уразливі до зловживань і порушень. Через діяльність громадських організацій, правозахисників, представників медіа та незалежних спостерігачів здійснюється моніторинг умов тримання засуджених, поведінки з ними, дотримання законності й гуманності у виконанні покарань. Такий контроль сприяє виявленню проблем і недоліків у роботі установ виконання покарань, стимулює їх до змін і відкритості, а також знижує ризики корупції, насильства й нелюдського поводження.

Обґрунтовано положення про те, що в системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань ключове місце посідають слідчі ізолятори, що обумовлено унікальною природою їх правового статусу та функціональним призначенням у системі кримінального правосуддя. Попри те, що слідчі ізолятори не є установами виконання вироків у класичному значенні, вони є ключовою ланкою в реалізації політики держави щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, залучених до кримінального процесу, передусім на етапі досудового тримання під вартою. Наголошено, що слідчі ізолятори забезпечують не лише ізоляцію підозрюваних та обвинувачених, а й виконують процесуальні функції, пов'язані з доступом до правосуддя, проведенням слідчих дій, гарантуванням права на захист і належних умов утримання.

У підрозділі 1.3 *«Мета, завдання та функції діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань»* зазначено, що мета діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань безпосередньо залежить від загальної мети виконання покарань. Спираючись на аналіз наукових поглядів учених і норм чинного законодавства, аргументовано, що головною метою кримінального покарання є забезпечення правопорядку шляхом покарання винних у кримінально караних діяннях, що порушують правопорядок, їх виправлення та запобігання продовженню вчинення ними подальшої злочинної діяльності, а також виявів кримінальної поведінки інших осіб. Зауважено, що першим способом

досягнення правопорядку в кримінальному покаранні доцільно вважати саме покарання як несприятливі наслідки вчинення протиправного діяння у формі, визначеній кримінальним законом.

Констатовано, що мета діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань полягає у створенні та втіленні законодавчо визначених умов відбування покарання, що спрямовані на виконання його завдань: кара, виправлення, попередження вчинення нових злочинів як з боку власне засудженого, так і з боку інших осіб.

Доведено, що досягнення вказаної мети обумовлює необхідність виконання низки завдань, які передбачають уточнення обсягу дій щодо реалізації поставленої мети. Вони забезпечують функціонування слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, тобто визначають основні сфери їх діяльності. Аргументовано, що вказані завдання слід поділити на три групи: ізоляційні; правозабезпечувальні та виховні.

Наголошено, що завдання є своєрідними орієнтирами для подальшого виокремлення функцій слідчих ізоляторів у досліджуваній сфері. Спираючись на аналіз наукових поглядів учених і норм чинного законодавства, виокремлено коло відповідних функцій та наведено їх змістову характеристику. Суттєвим недоліком на теоретичному та законодавчому рівнях визнано відсутність належного закріплення та розкриття відповідних завдань і функцій.

Розділ 2 «Нормативно-правові засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Правові засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та місце серед них норм адміністративного права»* зазначено, що правові засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань становлять сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на врегулювання та впорядкування суспільних відносин, що виникають у процесі виконання завдань і функцій слідчими ізоляторами в досліджуваній сфері суспільного життя.

З'ясовано, що відповідні нормативно-правові акти найбільш доцільно розглядати з огляду на їх юридичну силу, у зв'язку з чим схарактеризовано передусім норми Конституції України. Встановлено, що норми Конституції, які мають значення для окреслення правових засад у досліджуваній сфері, слід поділити на дві групи. Перша – встановлює головні вимоги до діяльності держави, її органів і посадових осіб. Друга група охоплює низку норм Основного Закону, присвячених окресленню тих прав і свобод людини, що визначають спрямованість діяльності держави та відповідно зобов'язують державні органи, зокрема слідчі ізолятори, неухильно слідувати їм.

Проаналізовано міжнародні нормативно-правові акти, на основі чого сформульовано висновок про те, що міжнародна спільнота значну увагу приділяє проблемам утвердження та практичного застосування вимог поваги до прав і

законних інтересів засуджених та ув'язнених, запобігання порушенням морально-етичного ставлення до таких осіб і гуманістичних традицій сучасної цивілізації.

Встановлено, що законодавчі акти визначають основи виконання кримінальних покарань, що реалізуються, зокрема, у діяльності СІЗО. Основне навантаження в правовому регулюванні діяльності СІЗО припадає на підзаконні нормативно-правові акти. Зазначено, що вони є доволі різноманітними, та основним їх спрямуванням є подальше вдосконалення кримінально-виконавчої політики. Схарактеризовано відповідні стратегії, затверджені указами Президента України. Узагальнено підзаконні нормативно-правові акти, спрямовані на деталізацію правового режиму діяльності СІЗО та таких напрямів роботи із засудженими, як медичне обслуговування, ресоціалізація та ін.

Обґрунтовано, що в системі відповідних засад ключове місце належить нормам адміністративної галузі права. Наведено низку аргументів на підтвердження цієї тези.

Зауважено, що для забезпечення ефективного провадження СІЗО державної політики у сфері виконання кримінальних покарань доцільним є вдосконалення чинного законодавства в цій сфері, забезпечення його відповідності об'єктивним умовам суспільного буття, приведення норм вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних норм і стандартів, що містять вимоги до порядку й умов виконання покарань, захисту прав та законних інтересів затриманих.

У підрозділі 2.2 *«Напрями діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань»* зазначено, що діяльність слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань є багатоманітною, що обумовлює наявність різних напрямів її реалізації.

Доведено, що важливим напрямом діяльності слідчих ізоляторів є забезпечення та реалізація гарантій дотримання прав осіб, які перебувають під вартою. Гарантіями дотримання прав осіб, які перебувають під вартою, запропоновано розуміти системну сукупність правових, організаційних, управлінських, соціальних та інших інструментів, засобів і заходів, які спрямовані на створення всіх необхідних умов для реального втілення в життя прав, свобод та інтересів громадян, які утримуються під вартою, а також недопущення їх порушення, негуманного поведіння з боку посадових осіб. Зауважено, що слідчі ізолятори відіграють важливу роль у реалізації низки гарантій, передбачених як національним законодавством, так і міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини. Зокрема, ідеться про гарантії права на захист, що передбачає забезпечення доступу до адвоката, можливість конфіденційного спілкування з ним, а також безперешкодне ознайомлення з матеріалами справи.

Розглянуто такий напрям, як охорона та захист життя і здоров'я осіб, які перебувають у слідчих ізоляторах. Наголошено, що життя та здоров'я людини – це базові, невід'ємні цінності, які становлять основу існування кожної окремої особистості та суспільства загалом, адже життя є найвищим і найбільшим благом, яке держава зобов'язана охороняти та захищати від будь-яких протиправних посягань. Водночас здоров'я – це стан фізичного, психічного та соціального

благополуччя людини, що дає їй змогу повноцінно жити, розвиватися та брати участь у суспільному житті. Вказані категорії визнано ключовим об'єктом правового захисту та фундаментальним напрямом функціонування держави, зокрема й слідчих ізоляторів. Слідчі ізолятори зобов'язані забезпечити безпеку всіх осіб, незалежно від підстав їх затримання чи характеру обвинувачень. Відповідний захист полягає не лише в запобіганні фізичному насильству з боку інших осіб, зокрема персоналу СІЗО, а й у створенні таких умов, які мінімізують ризики самогубств, завдання собі тілесних ушкоджень, поширення інфекційних хвороб чи інших загроз життю.

Наголошено, що психологічна підтримка є важливим напрямом діяльності слідчих ізоляторів у межах реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, оскільки перебування в умовах слідчого ізолятора супроводжується сильним емоційним напруженням, страхом, відчуттям невизначеності, ізоляції від близьких і суспільства. Особливо це стосується осіб, які потрапляють під варту вперше, а також неповнолітніх, жінок та ін. Такий психологічний тиск часто стає причиною глибокої дезадаптації, депресій, агресії, а в окремих випадках – самогубств.

У підрозділі 2.3 *«Форми та методи діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань»* констатовано, що державна політика у сфері виконання кримінальних покарань є важливою складовою загальної політики держави у сфері кримінальної юстиції та правопорядку, оскільки не лише виконує каральну функцію, а й сприяє виправленню та ресоціалізації осіб, які вчинили злочини. Одним з ключових суб'єктів реалізації цієї політики є слідчі ізолятори, діяльність яких знаходить своє зовнішнє об'єктивне відображення в низці форм, реалізація яких обумовлює необхідність використання спеціального набору інструментів і засобів, тобто методів.

З'ясовано, що форми й методи діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань слід розглядати нерозривно одне від одного, адже ці категорії тісно пов'язані та доповнюють одна одну. Формами діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань запропоновано вважати встановлені адміністративно-правовими нормами зовнішнє вираження конкретних організаційних, охоронних, оперативно-розшукових та інших заходів, що реалізуються ними в межах компетенції і повноважень та які спрямовані на досягнення одного чи декількох завдань.

Методи схарактеризовано як визначені адміністративно-правовими нормами прийоми та способи реалізації окремих завдань державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Зауважено, що методи мають відповідати формам їх реалізації. Виокремлено коло відповідних методів і надано їм змістову характеристику.

Сформульовано висновок, згідно з яким вибір тієї чи іншої форми діяльності безпосередньо залежить від конкретного завдання, яке має бути виконано, а також об'єктивних чинників, що впливають на обставини, у яких має бути реалізовано цю

форму. Такий вибір повинен бути обумовлений відповідністю вимогам законодавства та принципам верховенства права, доцільності, оперативності та своєчасності застосування, ефективності досягнення поставлених цілей.

Розділ 3 «Напрями вдосконалення діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Зарубіжний досвід діяльності суб'єктів, подібних за статусом до слідчих ізоляторів, та можливості його використання в Україні»* наголошено, що вдосконалення діяльності слідчих ізоляторів в Україні вимагає проведення комплексних теоретичних досліджень, одним з важливих напрямів яких є вивчення зарубіжного досвіду в цій сфері.

У межах аналізу відповідного досвіду Німеччини з'ясовано, що позитивним досвідом цієї країни є: по-перше, дотримання високого рівня умов тримання під вартою, а також прозорості системи тимчасового ув'язнення, основою якого слугує принцип поваги до гідності людини та презумпції невинуватості; по-друге, застосування диференційованого підходу до утримання осіб під вартою, зокрема окремо від засуджених; по-третє, у німецьких установах попереднього ув'язнення обвинуваченим забезпечується право на більшу приватність, зокрема в листуванні, телефонних розмовах і зустрічах з адвокатом; по-четверте, активна участь медичного персоналу та соціальних працівників у забезпеченні умов тримання під вартою (акцент робиться не лише на фізичному, а й психологічному здоров'ї).

Розглянуто досвід Великої Британії, на підставі чого зазначено, що навіть у разі позбавлення волі держава може та повинна забезпечувати гідність, права й безпеку особи. Україна, прагнучи до європейських стандартів, може адаптувати ці підходи, щоб створити більш гуманну, ефективну та справедливую систему попереднього ув'язнення. Проте у цій країні в зазначеній сфері наявна низка недоліків: в'язниці категорії «В» переповнені, а умови утримання в них не завжди відповідають законодавчим вимогам.

Окрему увагу приділено досвіду США, на основі чого відмічено, що одним з аспектів, який вартий уваги в українському контексті, є широке застосування інструментів попереднього аналізу ризиків – так званих *pretrial risk assessments*. На основі цих оцінок суди приймають рішення стосовно того, чи виправданим буде тримання особи під вартою до суду, чи можливе її звільнення під заставу або з іншими обмеженнями. Ця практика дозволяє зменшити кількість випадків попереднього ув'язнення, обмежуючи його лише тими ситуаціями, де справді існують ризики втечі або впливу на хід розслідування.

Обґрунтовано комплексний підхід до можливостей використання позитивного досвіду в сучасних українських реаліях.

У підрозділі 3.2 *«Шляхи вдосконалення правових та організаційних засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань»* на основі опрацювання норм чинного законодавства та наукових поглядів учених акцентовано увагу на тому, що на сьогодні проблеми в діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань обумовлені не стільки

недосконалістю адміністративного законодавства, скільки організаційними, управлінськими, фінансовими, кадровими чинниками. До відповідних недоліків віднесено такі: по-перше, низький рівень гарантій дотримання прав, свобод та інтересів громадян, які утримуються під вартою (ідеться, зокрема, про неналежний санітарний стан, відсутність доступу до якісної медичної допомоги); по-друге, перевантаженість слідчих ізоляторів, що особливо гостро виявилось в умовах сьогоднішнього дня; по-третє, суттєва нестача коштів, яка не дозволяє забезпечити належне матеріально-технічне забезпечення, ремонт приміщень, гідні умови праці персоналу та забезпечення належного харчування й медобслуговування для утримуваних осіб; по-четверте, відсутність ефективної системи нагляду та контролю за діяльністю слідчих ізоляторів, обмеженість доступу громадських організацій до СІЗО; по-п'яте, на сьогодні в СІЗО фактично не реалізуються програми психологічної підтримки та підготовки осіб до життя після звільнення, що суперечить цілям державної політики у сфері виконання покарань; по-шосте, недостатній рівень підготовки персоналу, а також низька зарплата та професійне вигорання.

Зазначено, що першочерговим кроком у напрямі розв'язання означених проблем є адаптація діяльності слідчих ізоляторів до міжнародних стандартів у цій сфері. Вказане передбачає комплексне реформування системи утримання під вартою, орієнтоване на забезпечення прав людини, гідного поводження з ув'язненими та належних умов перебування. Основою таких змін має бути створення умов для неухильного дотримання норм, визначених міжнародними документами, зокрема «Мінімальними стандартними правилами поводження з ув'язненими ООН» (так званими «Правилами Нельсона Мандели»), а також рекомендаціями Європейського комітету з питань запобігання катуванням. Наголошено, що слід також звернути увагу на такий важливий аспект, як гуманізація ставлення до осіб, які утримуються під вартою, що має включати повагу до їхніх особистих і процесуальних прав, включно з правом на захист, комунікацію із зовнішнім світом, доступ до правової допомоги та можливість оскарження умов утримання. Також важливо створити ефективну систему незалежного моніторингу місць несвободи, яка дозволяє громадськості контролювати дотримання прав людини в СІЗО.

Здійснено аналіз положень Порядку облаштування камер з поліпшеними умовами тримання та надання особам, взятим під варту, у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України платних послуг із забезпечення поліпшених умов тримання, на основі чого наголошено, що його негативними моментами є: 1) порушення принципу рівності, адже платні камери створюють нерівні умови для утриманих осіб. Ті, хто має фінансову можливість, можуть забезпечити собі комфорт, натомість інші часто залишаються в перевантажених і погано обладнаних приміщеннях; 2) це фактично замаскована форма соціальної сегрегації, оскільки такий підхід віддаляє систему тимчасового утримання під вартою від загальних принципів гуманізму та рівного доступу до державних послуг; 3) зростання корупційних ризиків, адже може бути легальним інструментом для прикриття привілейованого ставлення до окремих осіб; 4) наявність платних камер не розв'язує основних проблем слідчих ізоляторів: перенаповнення, поганого

санітарного стану, нестачі медичної допомоги чи ізоляції вразливих груп; 5) ідея «купити» собі кращі умови тримання в СІЗО дискредитує саму концепцію справедливості. Запропоновано базові кроки, які необхідно здійснити з метою подолання цих проблем.

Констатовано, що на сьогодні проблема кадрового забезпечення слідчих ізоляторів є однією з найбільш нагальних, що обумовлено низкою чинників: по-перше, суттєва нестача кадрів, високе фізичне та психологічне навантаження, яке супроводжується низьким рівнем оплати праці; по-друге, недостатній рівень фізичної та психологічної підготовки фахівців, що створює ризики зловживання службовим положенням, емоційним вигоранням, а також вчинення інших протиправних дій; по-третє, відсутність належним чином урегульованої системи просування по службі фахівців; по-четверте, недостатня психологічна підтримка фахівців. Запропоновано шляхи розв'язання відповідних проблем.

Обґрунтовано потребу в посиленні нагляду й контролю за діяльністю слідчих ізоляторів. Особливу увагу приділено громадському контролю. Запропоновано створити умови для доступу незалежних громадських організацій до СІЗО, причому ці візити мають бути як плановими, так і позаплановими.

Наголошено, що запропоновані вище кроки дозволять якісно покращити правові й організаційні засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Запропоновані вище кроки мають бути відображені в новій Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність, зміст і розкрити особливості адміністративно-правових засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції і рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад діяльності вказаних суб'єктів у відповідному напрямі. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Доведено, що державна політика у сфері виконання кримінальних покарань – це напрям державної діяльності, елемент механізму боротьби зі злочинністю, спрямований на забезпечення суспільної безпеки, прав і законних інтересів громадян шляхом забезпечення останнього публічним уявленням про справедливість, заснованого на принципах законності та верховенства права стосовно осіб, які вчинили кримінально каране діяння. Сутність цієї політики полягає в цілях, завданнях, формах і методах їх досягнення, що виявляються в діяльності визначеного законодавством кола уповноважених суб'єктів.

Зауважено, що сучасний стан державної політики у сфері виконання кримінальних покарань в Україні характеризується, з одного боку, прогресивними намірами українського законодавця та прагненням адаптувати відповідну сферу до

європейських вимог і стандартів, а з іншого – наявністю низки системних викликів, що ускладнюють її ефективну реалізацію. Так, на нормативному рівні держава декларує пріоритетність прав людини, гуманізацію пенітенціарної системи, зменшення карального акценту та розвиток механізмів ресоціалізації. Проте практичне втілення задекларованих принципів нерідко стикається з проблемами, які мають комплексний, а подекуди «хронічний» характер. Недостатнє фінансування установ виконання покарань, застаріла інфраструктура, дефіцит кваліфікованого персоналу, перевантаженість слідчих ізоляторів, відсутність ефективних програм ресоціалізації та психологічної підтримки осіб, які відбувають покарання, свідчать про незавершеність і фрагментарність реформ. Значна частина рішень, які ухвалюються на рівні державної політики, залишається декларативною або не мають сталого інституційного забезпечення, що обмежує їхній реальний вплив.

2. З'ясовано, що система суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань об'єднує в собі сукупність державних і недержавних органів, які, виконуючи свої функціональні повноваження на основі оптимальної взаємодії, забезпечують ефективне досягнення завдань цієї політики. Серед них виокремлено такі: по-перше, суб'єкти, що виконують подвійну роль у формуванні та реалізації політики в цій сфері, – Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України; по-друге, суб'єкти, що організують і контролюють ефективність реалізації цієї політики від імені держави, зокрема, Міністерство юстиції України, Державна кримінально-виконавча служба; по-третє, суб'єкти, що безпосередньо реалізують кримінально-виконавчу політику у своїй діяльності, – територіальні органи управління Державної кримінально-виконавчої служби, кримінально-виконавча інспекція, установи виконання покарань, слідчі ізолятори; по-четверте, суб'єкти, які виконують допоміжну, обслуговуючу роль у сфері реалізації досліджуваної сфери державної політики, зокрема воєнізовані формування, заклади освіти, передусім відомчі, що задовольняють потреби в забезпеченні безпеки та правопорядку, формуванні якісних кадрів для Державної кримінально-виконавчої служби тощо; по-п'яте, представники громадських і релігійних організацій, які здійснюють громадський контроль за реалізацією державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, беруть участь у просвітницькій, виховній роботі, а також у захисті законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту.

Встановлено, що саме слідчі ізолятори посідають одне з ключових місць у системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, що обумовлено унікальною природою їх адміністративно-правового статусу та функціональним призначенням у системі кримінального правосуддя. Вони забезпечують не лише ізоляцію підозрюваних та обвинувачених, а й виконують процесуальні функції, пов'язані з доступом до правосуддя, проведенням слідчих дій, гарантуванням права на захист і належних умов утримання. Тож саме СІЗО стають місцем, де державна політика у сфері поводження з особами, обмеженими у свободі, реалізується в найбільш чутливій формі, адже будь-яке порушення прав людини в цих установах не лише дискредитує систему виконання

покарань, а й підриває довіру до правоохоронної системи, судової влади та держави загалом.

3. Доведено, що метою діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань є створення та втілення законодавчо закріплених умов відбування покарання, спрямованих на виконання його завдань: покарання, виправлення, попередження вчинення нових злочинів як з боку власне засудженого, так і з боку інших осіб.

Обґрунтовано, що ключовими завданнями діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань є такі: 1) ізоляційні – забезпечення умов ізоляції засуджених, зокрема щодо роздільного тримання відповідно до законодавства; 2) правозабезпечувальні – надання згідно з вимогами законодавства ув'язненим можливості користуватися тими правами та свободами, у яких вони не обмежені вироком суду (право на шлюб, на батьківство, на навчання, на медичне обслуговування, на свободу віросповідання тощо); 3) виховні – провадження діяльності, спрямованої на виправлення осіб, позбавлених волі, формування їх особистісних якостей і поведінки в суспільстві на засадах поваги до закону, прав та свобод інших людей (зокрема допуск представників громадських і релігійних організацій до взаємодії із засудженими).

До функцій діяльності слідчих ізоляторів запропоновано віднести головну – правоохоронну функцію (боротьба зі злочинністю на основі застосування до осіб, винних у вчиненні кримінально караних діянь, несприятливих наслідків у формі позбавлення (обмеження) їх прав та свобод, що має як попереджувальний, так і виховний вплив). Виокремлено функції обов'язкового супутнього характеру, що є необхідними для забезпечення реалізації специфіки правоохоронного призначення СІЗО: організаційна (додержання встановленого режиму, зокрема внутрішнього розпорядку); попереджувально-виховна (формування у свідомості позбавленої волі особи стійкого негативного ставлення як до власне діяння, так і до можливості повторного порушення законодавства); правозабезпечувальна (надання можливості реалізації певних прав і свобод затриманим); ресоціалізаційна (пов'язана з підготовкою осіб позбавлених волі до законослухняного життя в суспільстві) та інші, які реалізуються в процесі правозастосування.

4. Обґрунтовано положення про те, що в системі правових засад діяльності СІЗО щодо реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань ключове місце належить нормам адміністративного права, адже саме за допомогою останніх: 1) визначаються ключові засади державної політики у сфері виконання кримінальних покарань; 2) закріплюється адміністративно-правовий статус суб'єктів реалізації відповідної політики, зокрема слідчих ізоляторів (межі їх компетенції та обсяг повноважень); 3) окреслюються заходи і порядок здійснення контролю та нагляду за діяльністю СІЗО; 4) встановлюється правовий режим, розпорядок дня засуджених, їх обов'язки та права; 5) закріплюються гарантії дотримання прав і свобод осіб, які перебувають у СІЗО, тощо.

5. Констатовано, що ключовими напрямками діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань є такі: 1) утримання під вартою осіб відповідно до положень Кримінального

процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення»; 2) забезпечення та реалізація гарантій дотримання прав, свобод та інтересів осіб, які перебувають під вартою, зокрема щодо отримання правничої допомоги; 3) створення умов і реалізація заходів щодо етапування осіб; 4) проведення виховних заходів, спрямованих на ресоціалізацію та морально-етичне виховання осіб; 5) реалізація заходів безпеки, зокрема в частині запобігання втечам, суїцидам, конфліктам між утримуваними особами, а також профілактика інших негативних явищ, наприклад, насильницької поведінки, злочинності, наркозалежності; 6) медичне забезпечення; 7) взаємодія з іншими органами державної влади, зокрема правоохоронними, що включає співпрацю зі слідчими органами, судами, прокуратурою та іншими органами влади з метою забезпечення справляння правосуддя.

6. Формами діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань запропоновано розуміти встановлене адміністративно-правовими нормами зовнішнє вираження конкретних організаційних, охоронних, оперативно-розшукових та інших заходів, що реалізуються ними в межах компетенції і повноважень, що спрямовані на досягнення одного чи декількох завдань. Наприклад, під час реалізації завдань з охорони засуджених застосовуються форми ізоляції різних категорій таких осіб, форма провадження режиму перебування таких осіб у СІЗО тощо. Водночас методи схарактеризовано як визначені адміністративно-правовими актами прийоми та способи реалізації окремих завдань державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Методи мають відповідати формам їх реалізації. Під час реалізації форм можливе комбінування декількох методів залежно від завдань та обставин, у яких вони реалізуються. Наприклад, таке завдання, як виправлення особи позбавленої волі, передбачає застосування низки форм діяльності: надання соціально-психологічної та педагогічної допомоги (тренінги, бесіди та ін.), забезпечення навчання, участі в суспільно корисній діяльності, забезпечення дотримання правопорядку тощо. Такі форми реалізуються за допомогою методів переконання, дозволу, примусу тощо.

7. Зазначено, що на сьогодні в Європі та світі сформувалися досить ефективні підходи щодо діяльності суб'єктів, подібних за статусом до слідчих ізоляторів України. До позитивних моментів зарубіжного досвіду діяльності суб'єктів, подібних за статусом до слідчих ізоляторів, запропоновано віднести такі:

- по-перше, слідчі ізолятори, а також особи, які в них перебувають, мають чітко визначений правовий статус, що забезпечує ефективне виконання завдань вказаними суб'єктами, захист прав, свобод та інтересів громадян;

- по-друге, застосування широкого підходу до використання альтернативних способів тримання особи під вартою, що знижує навантаження на слідчі ізолятори (звільнення під заставу, електронний моніторинг або домашній арешт);

- по-третє, наявність розвинених механізмів зовнішнього моніторингу (незалежні інспекції, омбудсмени, правозахисні організації), що забезпечує регулярний контроль за умовами утримання осіб. Крім того, активно використовується система електронного моніторингу – система контролю за

поведінкою засудженої особи за допомогою технічних засобів, згідно з рішенням суду або рішенням пенітенціарної комісії;

- по-четверте, використання системи оцінки ризиків (pretrial risk assessment), яка допомагає судам об'єктивно визначати доцільність тримання особи під вартою (наприклад, pretrial risk assessment у США);

- по-п'яте, використання комплексного підходу до роботи з особами, які перебувають у слідчих ізоляторах, що включає: залучення психологів, соціальних працівників, лікарів до щоденної роботи з утримуваними особами допомагає запобігати кризовим ситуаціям і сприяє реабілітації.

8. З метою вдосконалення правових та організаційних засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань запропоновано:

- адаптувати діяльність слідчих ізоляторів до міжнародних стандартів, що має передбачає комплексне реформування системи утримання під вартою, орієнтоване на забезпечення прав людини, гідного поводження з ув'язненими та належних умов перебування. У цьому контексті запропоновано: а) переглянути умови утримання осіб; б) забезпечити розділення ув'язнених за статусом, віком, статтю та характером учиненого злочину, щоб уникнути жорстокого поводження, насильства та негативного впливу; в) забезпечити гуманізацію ставлення до осіб, які утримуються під вартою; г) створити ефективну систему незалежного моніторингу місць «несвободи», яка дозволяє громадськості контролювати дотримання прав людини в СІЗО;

- переглянути Порядок облаштування камер з поліпшеними умовами тримання та надання особам, взятим під варту, у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України платних послуг із забезпечення поліпшених умов тримання, за результатами чого слід: по-перше, встановити чіткі критерії мінімальних стандартів утримання, які мають бути гарантовані кожному ув'язненому безкоштовно; посилити контроль з метою забезпечення прозорості щодо використання коштів, отриманих від платних камер і послуг; по-третє, слід створити альтернативні механізми доступу до поліпшених умов не лише за гроші, наприклад ефективна та продуктивна праця; по-четверте, передбачити незалежний громадський і правозахисний моніторинг функціонування платних камер;

- розв'язати проблему кадрового забезпечення слідчих ізоляторів, для чого варто здійснити низку кроків: 1) переглянути систему кадрового відбору, зробивши акцент не лише на фізичних та ділових якостях, а й психологічній врівноваженості кандидатів на посади; 2) забезпечити постійне підвищення рівня кваліфікації та професіоналізму; 3) особливо важливо переглянути систему фінансового й матеріально-технічного забезпечення співробітників слідчих ізоляторів; 4) забезпечити психологічну підтримку персоналу, зокрема регулярні консультації з фаховими психологами, тренінги з емоційного самоконтролю та стресостійкості;

- переглянути систему нагляду та контролю за діяльністю слідчих ізоляторів. Зокрема, запропоновано розширити можливості здійснення громадського контролю в цій сфері.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Халавка В. І. Завдання та функції діяльності слідчих ізоляторів в частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 555–557.
2. Халавка В. І. До характеристики системи правових засад діяльності слідчих ізоляторів в частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 439–445.
3. Халавка В. І. До характеристики форм та методів діяльності слідчих ізоляторів в частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Право та державне управління*. 2024. № 4. С. 488–493.
4. Халавка В. І. Місце слідчих ізоляторів в системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 670–675.
5. Халавка В. І. Сутність державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *KELM*. 2024. № 7 (67). С. 258–261 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Халавка В. І. До проблеми визначення поняття державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 232–234.
7. Халавка В. І. До проблеми визначення мети діяльності слідчих ізоляторів в частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ 14–15 листоп. 2021 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 134–136.
8. Халавка В. І. Значення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4–5 черв. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 198–200.

АНОТАЦІЯ

Халавка В. І. Адміністративно-правові засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб з'ясувати сутність, зміст і розкрити особливості адміністративно-правових засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, на основі

чого надати науково обґрунтовані пропозиції і рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад діяльності вказаних суб'єктів у відповідному напрямі.

Визначено поняття та надано оцінку сучасному стану державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Розкрито систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та встановлено місце серед них слідчих ізоляторів. З'ясовано мету, завдання та функції діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Схарактеризовано правові засади діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань і з'ясовано місце серед них норм адміністративного права. Виділено напрями діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Окреслено форми та методи діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Узагальнено зарубіжний досвід діяльності суб'єктів, подібних за статусом до слідчих ізоляторів, та опрацьовано можливості його використання в Україні. Опрацьовано шляхи вдосконалення правових та організаційних засад діяльності слідчих ізоляторів у частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Ключові слова: суб'єкт, політика, державна політика, кримінально-виконавча політика, виконання кримінальних покарань, мета, завдання, функції, слідчі ізолятори, правові засади, адміністративне право, напрями діяльності, гарантії, затримані особи, форми, методи, зарубіжний досвід, удосконалення, правові засади, організаційні засади.

SUMMARY

Khalavka V. I. Administrative and legal principles of the activities of pre-trial detention centers in terms of implementing state policy in the field of execution of criminal penalties. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 «Administrative law and process; financial law; information law». – Scientific Research Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific task, which is to clarify the essence, content and reveal the features of the administrative and legal principles of the activities of pre-trial detention centers in terms of implementing state policy in the field of execution of criminal penalties, on the basis of which to provide scientifically substantiated proposals and recommendations aimed at improving the legal and organizational principles of the activities of the specified subjects in the relevant direction.

The concept is defined and the current state of state policy in the field of execution of criminal sentences is assessed. The system of subjects of state policy implementation in the field of execution of criminal sentences is revealed and the place of pre-trial detention centers among them is established. The purpose, tasks and functions of the activities of pre-trial detention centers in terms of the implementation of state policy in the field of execution of criminal sentences are clarified. The legal principles of the activities of pre-trial detention

centers in terms of the implementation of state policy in the field of execution of criminal sentences are characterized and the place of administrative law norms among them is clarified. The directions of the activities of pre-trial detention centers in terms of the implementation of state policy in the field of execution of criminal sentences are highlighted. The forms and methods of the activities of pre-trial detention centers in terms of the implementation of state policy in the field of execution of criminal sentences are outlined. The foreign experience of the activities of subjects similar in status to pre-trial detention centers is summarized, and the possibilities of its use in Ukraine are worked out. The ways of improving the legal and organizational foundations of the activities of pre-trial detention centers in terms of implementing state policy in the field of execution of criminal sentences have been identified.

Keywords: subject, policy, state policy, criminal enforcement policy, execution of criminal sentences, goal, tasks, functions, pre-trial detention centers, legal foundations, administrative law, areas of activity, guarantees, detained persons, forms, methods, foreign experience, improvement, legal foundations, organizational foundations.